

Karolina SOBCZYŃSKA-JEŻEWSKA

Politechnika Poznańska

Wydział Architektury

AKUPUNKTURA MIASTA – ODDZIAŁYWANIE FORM ZIELENI NA JAKOŚĆ PRZESTRZENI PUBLICZNYCH MIASTA

Streszczenie. Rozpatrując miasto w aspekcie jego społecznej atrakcyjności można stwierdzić, że decyduje o niej odbierana percepcyjnie kompozycja przestrzenna.

W artykule położono nacisk na kompozycyjne funkcje form zieleni w centrum miasta. Wpływ zróżnicowanych form zieleni na percepcję przestrzeni publicznych miasta dowodzi, że realne jest oddziaływanie na jakość tej przestrzeni za pomocą prostych działań punktowych z ich zastosowaniem.

„ACUPUNCTURE OF URBAN SPACE” – IMPACT OF GREENERY FORMS ON QUALITY OF URBAN SPACE

Summary. Discussion on community friendly town brings out the problem of urban composition. This paper is focused on a role of greenery in a town centre. It is possible to prove that influence of diversified forms of plants on public spaces is strong and that it can be implemented by means of simple one-space actions.

1. Wstęp

W opracowaniu zwrócono uwagę na formy i kompozycje zieleni, które wprowadzane w przestrzeń współczesnego miasta, jeśli będą kształtowane w oparciu o zasady percepcji, staną się instrumentem rewaloryzującym te przestrzenie i czyniącym je społecznie atrakcyjnymi.

We współczesnym mieście zieleni jest jednym z najtańszych i przystępnych środków niosących możliwość poprawy kompozycji przestrzeni miasta, a przez to ich atrakcyjności. W dzisiejszym mieście, szczególnie w jego centrum, gdzie ceny gruntów są wysokie, brak jest wolnych przestrzeni na zakładanie zieleńców czy skwerów. Można jednak wprowadzać zieleni w postaci pojedynczych elementów towarzyszących architekturze. Formy zieleni dzięki swym właściwościom są ważnymi składnikami środowiska miejskiego i czynnikami wpływającymi wielokierunkowo na jakość życia w tym środowisku.

2. Oddziaływanie form na percepcję przestrzeni miejskiej

Człowiek odczuwa swoje środowisko poprzez proces poznawczy, realizowany przez zmysły. Najwięcej informacji i wrażeń rejestrujemy za pomocą wzroku. Widzenie jest bardzo istotne dla pojmowania przestrzeni, którą odbieramy trójwymiarowo, widzimy urozmaicone układy kształtów, ich ruch i kolory. Dla percepcji oprócz widzenia ważne są również doznania zmysłu słuchu, węchu i dotyku. W każdym z tych aspektów zieleni może wprowadzać nową jakość, wpływając na doznania. Atrakcyjna przestrzeń wywołuje pozytywne reakcje i zachowania użytkownika, sprzyja zachowaniom zbliżeniowym i zacieśnianiu się więzi między mieszkańcami. Odpowiednio zakomponowane i ukształtowane otoczenie (architektura, wyposażenie, zieleni) wzmagą mechanizm identyfikowania się z nim oraz poczucie tożsamości lokalnej społeczności. Zachowania typu zbliżeniowego można wywoływać za pomocą kształtu przestrzeni, funkcji, które pełni, rodzaju estetyki i wyposażenia, koloru, zapachu, czyli tego co ją wypełnia.

Niektóre wnętrza, gdzie przebywają ludzie, są specjalnie projektowane, by wzbudzać uczucia przyjemności i relaksu. Są to na przykład kawiarnie, puby, lunaparki¹. Odnosi się to nie tylko do wnętrza i obiektów, ale również do przestrzeni w ujęciu urbanistycznym. Podobnie jak wnętrza obiektów wyzwalające uczucia przyjemności można projektować wnętrza i przestrzenie urbanistyczne w mieście, zwracając uwagę, by nie wyzwalaly uczuć lęku, osamotnienia i niepewności a tylko doznania pozytywne. Metodą uzyskania pozytywnych doznań w istniejących przestrzeniach miejskich może być umiejętne wprowadzanie i odpowiednie zakomponowanie form zieleni i wyposażenia (detalu urbanistycznego), które niwelują ich niedoskonałości.

Stosowanie prostych form zieleni o znanych kształtach, zrównoważonych wielkościach „w skali człowieka” wywołuje poczucie bezpieczeństwa. W nowym otoczeniu człowiek dąży do rozpoznania środowiska w tak dużym stopniu, by uzyskać jak największą swobodę wyborów². To rozpoznanie ułatwiają formy spoiste zawarte w przestrzeni oraz ich czytelna, charakterystyczna kompozycja. Mogą nimi być zarówno formy architektoniczne, jak i formy zieleni.

¹ Bańka A., Społeczna psychologia środowiskowa. WN Scholar, Warszawa 2002, s. 198.

² McClelland D.C. i inni, The Achievement Motive. New York 1953 [za:] Bańka A., Społeczna psychologia środowiskowa. WN Scholar, Warszawa 2002, s. 203-204.

Rys. 1. Drezno. Wydzielona formami zieleni kawiarnia przy głównym bulwarze. Starannie uformowane spoiste formy zieleni stanowią element reprezentacyjnej przestrzeni bulwaru. Ten parawan tworzy intymne, zaciszne miejsce, do którego można się „wycofać” z pobudzającej przestrzeni bulwaru. Dominantą pozostaje zabytkowa architektura, fot. autor

Fig. 1. Dresden. Coffee-house at the main boulevard secluded by green partition. Meticulously formed well defined species underline representative character of the boulevard. The screen creates intimate, quiet withdrawal space contrasting with busy boulevard. Historical architecture remains main feature of the space, photo author

3. Optymalna przestrzeń publiczna w mieście

Przestrzenie publiczne w mieście, reprezentacyjne fragmenty miasta decydują o jego indywidualności; są największą atrakcją dla zwiedzających i są elementem tworzenia tożsamości mieszkańców. Przestrzeń miasta, a szczególnie przestrzeń publiczną powinny cechować: jasna, czytelna i zrozumiała kompozycja, ułatwiająca orientację i identyfikację, atrakcyjność, różnorodność, harmonia i równowaga występujących w niej form, układów przestrzennych, założeń programowych, a także wielofunkcyjność, która pociąga za sobą możliwość wyboru zachowań. W wyniku nagłego rozwoju miast, niekontrolowanego rozwoju komunikacji, nieprzemyślanych decyzji i błędów planistycznych w wielu miastach przestrzeń publiczna nie spełnia wymienionych warunków w wystarczającym stopniu. Przemyślane formy i układy zieleni mogą poprawić lub przywrócić te cechy, jakie powinna posiadać przestrzeń publiczna w mieście. Wprowadzanie spoistych i silnych form zieleni jako punktów orientacyjnych, stosowanie symetrii, rytmów, korekta skali wnętrza nasadzeniami daje poczucie uporządkowania i ładu przestrzennego, powoduje czytelność, ułatwia rozumienie i identyfikację przestrzeni miejskiej.

We współczesnym mieście, szczególnie w jego centrum, jest prawie niemożliwe naprawianie błędów kompozycyjnych za pomocą nowych układów architektonicznych bez konieczności znacznych inwestycji. Najlepszym, nieinwazyjnym sposobem na uatrakcyjnienie takich przestrzeni, uczynienie kompozycji, poprawienie komfortu psychicznego oraz polepszenie mikroklimatu przestrzeni miejskich jest wprowadzanie form zieleni o różnej skali i w różnej kompozycji. Poprzez stosowanie odpowiednich form zieleni

można akcentować i wyodrębnić z otoczenia budowle i ważne przestrzenie publiczne. Formy zieleni mogą pełnić rolę elementów prowadzących lub wprowadzających obserwatora do zindywidualizowanych przestrzeni.

Rys. 2. Spoiste i nieprzeskalowane formy zieleni w reprezentacyjnej przestrzeni miasta; a) Wrocław, b) Drezno, c) Paryż. Zieleń w postaci linii i płaszczyzn prowadzących ku dominancie i jako element ją eksponujący, fot. autor

Fig. 2. Compact and not over scaled forms of greenery in representative space of the city; a) Wrocław, b) Dresden, c) Paris. Greenery forming pointing lines and surfaces exposing architectural dominant, photo author

4. Punktowe działanie na przestrzeń miejską – wprowadzanie form zieleni

Działający w Brazylii, głównie na polu urbanistycznym architekt, Jaime Lerner pojęciem „akupunktura miejska” określił proste pomysły, które podarowane miastom mogłyby być realizowane w praktyce, a których efekty byłyby natychmiast widoczne, pomysły niewchodzące w konflikt z założeniami planu, ale organizujące energię mieszkańców. W niniejszym opracowaniu chciałabym zwrócić uwagę na formy zieleni w aspekcie akupunktury miejskiej³.

³ „Na nowy wiek” Haifa Yazigi Sabbag rozmawia z Jaime Lernerem. Architektura-murator 11, 2003, s. 17.

W zwartej tkance miejskiej zawsze można znaleźć miejsce na pojedyncze formy zieleni wprzęgnięte w kompozycje architektoniczne.

Obecnie w planowaniu przestrzennym dotyczącym centrum miast ujmowanie zieleni w aspekcie terenów i obszarów jest skazane na niepowodzenie, gdyż brak jest wolnych przestrzeni lub przy wariancie korzystniejszym, czynnik ekonomiczny niweluje próby zakładania nowych terenów zielonych na pozostałych jeszcze wolnych obszarach. Potraktowanie pojedynczych form zieleni jako ważnych, samodzielnych lub towarzyszących architekturze elementów kompozycyjnych da nową jakość przestrzeni miejskich. Proste oddziaływanie linearne lub punktowe za pomocą alei, szpalerów, pnączy, rytmów, ciągów, płaszczyzn, a nawet pojedynczych form przenikających się z architekturą stworzy atrakcyjną i przyjazną przestrzeń miejską, nawet w ciasno zabudowanej strukturze urbanistycznej.

We współczesnym mieście możemy poprawiać i uzupełniać krajobraz miejski między innymi poprzez rewitalizację poszczególnych przestrzeni za pomocą prostych działań punktowych: wprowadzania form i układów zieleni poprawiających kompozycję przestrzenną miasta, przypominających jego historię, wprowadzając odpowiednie formy zieleni jako dominanty, przegrody, możemy zmienić jego charakter, jeśli jest to naszym zamiarem.

Rys. 3. Wrocław. ul. Świdnicka – deptak prowadzący do Rynku – wnętrze kierunkowe. Zieleni podkreśla kierunek ruchu we wnętrzu i jednocześnie tworzy miejsce wypoczynku

Fig. 3. The greenery composition accents the direction of the flowing movement in this urban space. Pedestrian precinct Świdnicka str. well defined space with rest areas

Źródło: fot. autor

W przypadku gdy mamy do czynienia z wnętrzem monotonnym, bez wyrazu, wprowadzając do niego dobitne i silne formy zieleni uczynimy tę przestrzeń bardziej konkretną, a w konsekwencji czytelną i ciekawszą dla obserwatora.

Formami zieleni można korygować również wrażenie skali; wielkość i „rozległość” wnętrza, dzieląc je na przykład na szereg wnętrz sprzężonych. Do najczęściej spotykanych korekt przestrzeni miasta dokonywanych za pomocą zieleni należy obok tworzenia parawanów zasłaniających (1) i reprezentacyjnych osi wydzielenie stref funkcjonalnych (2, 3), tworzenie ram dla architektury monumentalnej (2). Ponadto zieleni może przywracać, przypominać lub restaurować *genius locci* miejsca (4a), tworzyć

zindywidualizowane przestrzenie w ciasnej zabudowie (4b), tworzyć enklawy wypoczynku wśród miejskiego ruchu (5b), uzupełniać formy architektury (6), „upiększać” zniszczone, zaniedbane budowle.

Rys. 4. a) Francja. Grass, dziedziniec przy zabytkowym Ratuszu. W zwartej i ciasnej zabudowie miasta formy zieleni indywidualizują i podkreślają rangę miejsca i jego historyczne znaczenie, b) Soest. Indywidualizacja przestrzeni półprywatnej w ciasnej zabudowie miasta, c) dzielnica Nicei. Personalizacja i indywidualizacja przestrzeni prywatnych wpływająca na specyficzny klimat i charakter nadmorskiej dzielnicy

Fig. 4. a) France. Grass, yard adjoining historical Town Hall. In compact town structure forms of greenery diversify functions and underline position and historical status of the place, b) Soest. Individually developed semi-public space within cramped town development, c) Nice district. Personalization and individualization of private plots, giving character and climate of this maritime district

Źródło: opracowanie własne

Rys. 5. a) Drezno. Formy zieleni jako elementy reprezentacyjnej przestrzeni zabytkowej części miasta, b) Lublin. Formy zieleni jako elementy reprezentacyjno-usługowej przestrzeni miasta

Fig. 5. a) Dresden. Green structure contributes to historical, geometrically drawn official town area, b) Lublin. Greenery forms services zone within an official town area

Źródło: opracowanie własne

Budowa prestiżu miejsca za pomocą zieleni może być tworzona w różny sposób. Małomiasteczkową główną ulicę nobilem nasadzenia w odpowiedniej skali, a wspaniałe i okazałe formy zieleni na bulwarze w Nicei podkreślają przepych i niepowtarzalność miejsca.

Rys. 6. a) Opalenica. Drzewa jako elementy prowadzące, które zmieniły charakter głównej ulicy miasteczka, b) Nicea. Ciąg drzew jako element prowadzący, oddzielenie ulicy od plaży i jej uatrakcyjnienie

Fig. 6. a) Opalenica. Trees that change the character of a main street of a small town, b) Nice. Row of trees forms leading, directing element and dividing line between street and beach

Źródło: opracowanie własne

Rys. 7. a) Poznań, budynek UAM, b) Francja. Cannes. Zieleni pnąca na budynku jako element indywidualizacji, personalizacji przestrzeni prywatnej; obiekt ten, wyróżnia się spośród innych i stanowi punkt charakterystyczny dzielnicy, c) Drezno. Zwinger, formy zieleni jako elementy budynku, fot. autor

Fig. 7. a) Poznań, University buildings, b) France. Cannes. A cover formed by climbers individualizes this private building and makes it a focal point of the area, c) Dresden, Zwinger. History based form of greenery-as elements completing the architecture, photo author

5. Podsumowanie

We współczesnym mieście, szczególnie w jego intensywnie zabudowanym centrum, trudno jest korygować błędy kompozycyjne. Najlepszym, stosunkowo mało inwazyjnym sposobem na uatrakcyjnienie przestrzeni miejskiej, uczytelnienie kompozycji, poprawienie komfortu psychicznego oraz fizycznego mieszkańców i użytkowników tej przestrzeni jest punktowe wprowadzanie nowych form i kompozycji zieleni.